

Boer, Th.A., 'Genetica voor christenen?'. Besprekingsartikel van van John Bryant en John Searle, *Life in Our Hands: A Christian Perspective on Genetics and Cloning*, Leicester 2003. *Soteria* 20, 4 (december 2004).

Genetica voor christenen?

Theo Boer

In de afgelopen vijftien jaar is veel vooruitgang geboekt in het onderzoek naar de rol van genen bij de ontwikkeling van mens, dier en plant. Het meest tot de verbeelding spreekt onderzoek dat die kennis wil toepassen bij *mensen*: genetische diagnostiek voor het vaststellen van mogelijke (toekomstige) ziekten bij vroege embryo's, foetussen, jonge kinderen en toekomstige ouders; genetische modificatie teneinde defecte genen te vervangen of buiten werking te stellen; stamcelonderzoek voor het kweken van gezond en compatibel donorweefsel; en het kloneren van embryo's met als voornaamste doelen het verkrijgen van goede stamcellen en het verwekken van nakomelingschap die genetisch (vrijwel) identiek zijn met een bestaande persoon.

Bij dit alles komen zoals bekend veel ethische vragen kijken. Twee Britten, John Bryant en John Searle, doen een poging om deze vragen te behandelen vanuit een christelijk geloofskader. Zij weten waar zij het over hebben: Bryant is verkozen tot voorzitter van de *Society of Experimental Biology* en is voorzitter van *Christians in Science*; Searle combineert de theologie en de geneeskunde. Beide wensen nadrukkelijk om hun evangelicale achtergrond in te brengen in de discussie over moderne genetica.

Wie denkt dat het resultaat een boek is waarin de schrijvers weinig meer te melden hebben dan 'ach en wee' te roepen, heeft het bij het verkeerde eind. Dat is dan ook de eerste verrassing die je als lezer krijgt. Eindelijk een boek dat geloof en godsdienst niet naar het privé-terrein verwijst of de wereld van de wetenschap ziet als een terrein waar het kwaad regeert. Een boek dat uitgaat van de belijdenis dat de hele wereld van God is, inclusief alle kennis en kunde die we door onderzoek aan de weet kunnen komen; een boek dat voor de moderne wetenschap een rol ziet weggelegd in het realiseren van de doelen van barmhartigheid en humaniteit die ons in de bijbel zijn geopenbaard; een boek met een gedegen kennis van moderne ethische theorieën en argumentatiemethoden; een boek dat zich ook rekenschap geeft van het ethisch pluralisme dat binnen de christelijke geloofsgemeenschap is te vinden. En dit alles met een aanstekelijke evangelische vroomheid. Elk hoofdstuk van het boek begint met één of meerdere bijbelteksten over Gods grootheid, de verhevenheid van de mens, de goddelijke herkomst van de mens en over Gods presentie in al het zijnde. Overal in het boek komen bovendien teksten voor die het ethische discours onder christenen normeren en motiveren: over het zoeken van Gods leiding in ons leven, over de waarde van het gebed, over de noodzaak om elkaar als christenen te accepteren.

Het embryo beschermwaardig?

Dan begint vervolgens ook de tweede verrassing: dat schrijvers die zo vroom zijn, tot conclusies komen die naadloos passen in het liberale biotechnologische klimaat van het huidige Groot-Brittannië. Het land legaliseerde immers als een van de eersten experimenteel onderzoek met menselijke embryo's en ook het eerste gekloonde dier – Schaap Dolly – was van Britse bodem. Omdat we in dit bestek niet op alles kunnen ingaan – het boek gaat bijvoorbeeld ook uitgebreid in op de voors en tegens van GM-gewassen – behandel ik hier de visie van Bryant en Searle op genetisch en voortplantingstechnologisch ingrijpen bij *mensen*. De meest basale ethische beslissing in het boek lijkt mij de positie die de schrijvers innemen inzake de morele status van het menselijk leven voor de geboorte. Hoewel hun taalgebruik niet altijd helder is, lijken de schrijvers te kiezen voor drie stadia in de ontwikkeling van een mens in wording, stadia die hun weerslag hebben op de vraag 'Wat mogen we met dat menselijk leven wel of niet doen?'

(1) Vanaf de conceptie tot aan de innesteling in de baarmoeder (zeg maar tot en met 14 dagen) is sprake van 'menselijk materiaal met het potentieel om in een lang ontwikkelingsproces een menselijke persoon te worden' (p. 57). In die periode mogen er voor wat betreft de schrijvers met embryo's experimenten worden gedaan en mogen zij worden ingezet voor bijvoorbeeld fertiliteitsonderzoek en het

Boer, Th.A., 'Genetica voor christenen?'. Besprekingsartikel van van John Bryant en John Searle, *Life in Our Hands: A Christian Perspective on Genetics and Cloning*, Leicester 2003. *Soteria* 20, 4 (december 2004).

creëren van stamcellijnen. (De schrijvers zijn het onderling overigens niet helemaal eens, zie p. 168.)

(2) Vanaf de innesteling is wel sprake van 'menselijk leven' (p. 124) en van een 'potentieel menselijk wezen' maar niet van een menselijke persoon (vgl. p. 119). Uit de context van pp. 122-3 kunnen we opmaken dat ook bij foetussen van tussen 12 en 16 weken oud (nl. de termijn waarin genetische testen handicaps kunnen aantonen) nog geen volledige beschermwaardigheid aanwezig is; onder strikte voorwaarden – de zwangerschap is het resultaat van verkrachting, het kindje is ernstig gehandicapt – kan zwangerschapsafbreking een optie zijn.

(3) De volledige beschermwaardigheid, gekoppeld aan persoonzijn. Waar deze begint, laten de schrijvers in het midden, maar kunnen we ergens plaatsen tussen de 12e week en de levensvatbaarheid (plm. 25 weken). Pas daarna gelden voor de omgang met de wordende mens dezelfde regels als voor bestaande mensen.

Misvatting

Dit boek maakt dus de belangrijke keuze om de beschermwaardigheid van embryo en foetus te verbinden aan de eigenschap van persoonzijn. De redenering is: omdat je persoonzijn bij embryo's en foetussen niet kunt aantonen, is er ook geen reden om ze als personen te willen beschermen. Deze redenering, die we ook buiten dit boek tegenkomen, berust echter op twee misverstanden. Ten eerste: dat wij persoonzijn bij menselijke vruchten niet empirisch kunnen bewijzen, betekent nog niet dat wij empirisch kunnen bewijzen dat het er *niet* is. Zolang wij niet overtuigend kunnen aantonen dat er geen persoon is, zullen we moeten handelen met de *mogelijkheid* dat er toch van een persoon sprake is. Zeker in het christelijke denken, dat uitgaat van het bestaan van een onzichtbare ziel, is dit geen vreemde gedachte. In de rooms-katholieke moraaltraditie is dit denken bekend geworden onder de noemer 'tutorianisme'. Je zou het, modern, een voorzichtigheidsbeginsel kunnen noemen. Een tweede misverstand is dat de schrijvers de beschermwaardigheid van het embryo *überhaupt* denken te moeten ophangen aan het persoonzijn. Wie zegt immers dat, gesteld dat embryo's geen mensen zijn, ze dan wel voor onderzoek gebruikt (verbruikt) mogen worden? Over embryo's merkte de kerkvader Tertullianus al op: ook wat (nog) geen persoon is, moet als persoon behandeld worden. In feite is dit gedurende veertien eeuwen christelijk denken de dominante stroming geweest. Bryant en Searle geven er blijk van dat ze deze visie kennen wanneer ze de visie van Gregorius van Nyssa beschrijven: 'He did not regard the unformed unborn child as having human status, although he still held that the destruction of the unborn life at any stage was morally unacceptable, even if it did not always amount to murder' (p. 49). Met dit gegeven uit de uitleggingsgeschiedenis van de bijbel doen de schrijvers niets.

Zo focust de aandacht in dit boek, net als in veel contemporaine discussies, zich vrijwel alleen maar op de vraag of kan worden bewezen dat sprake is van een menselijk persoon. Gegevens uit de bijbel, waaronder Psalm 139 ('Uw ogen zagen mijn vormeloze begin') zijn daarbij volgens de schrijvers niet toepasbaar omdat zij zich niet uitspreken over de moderne embryologie. Maar hoewel de vraag empirisch inderdaad niet is te beantwoorden, is empirisch evenmin uit te sluiten dat *geen* sprake is van persoonzijn. Hier geldt: schoenmaker blijf bij je leest. Want evenmin als de bijbel een boek is over empirie, kunnen de embryologie en de moleculaire biologie zich uitspreken over antropologische vragen als: 'Wat is een mens?', 'Wanneer ontstaat een persoon?' en 'Hoeveel waarde heeft een embryo?' En nogmaals: niet alles wat de persoonsstatus ontbeert, mogen we zomaar verbruiken. Een simpel voorbeeld is het lichaam van een overledene: daarvan weten we zeker dat er geen persoon meer in huist en toch omgeven we een lijk met uiterste eerbied.

Voorspelbaar

Nadat de schrijvers de hiergenoemde keuze hebben gemaakt, is hun normatieve positie over wat 'mag' en 'niet mag' tamelijk voorspelbaar geworden. Zij mogen er dan op hameren dat ook experimenten met embryo's aan voorwaarden zijn gebonden, ze mogen dan de gevaren van misbruik van genetische technieken zien ('the ugly face of eugenics'), ze mogen zich dan bewust zijn van de tanende solidariteit met reeds levende mensen met een handicap, ze mogen dan inzien dat menselijke embryo's het gevaar

Boer, Th.A., 'Genetica voor christenen?'. Besprekingsartikel van van John Bryant en John Searle, *Life in Our Hands: A Christian Perspective on Genetics and Cloning*, Leicester 2003. *Soteria* 20, 4 (december 2004).

lopen wel erg geïnstrumentaliseerd worden, zij mogen kloneren dan afwijzen als voortplantingswijze vanwege de risico's, maar dat alles doet zo ongeveer iedereen die zich anno 2004 in deze discussie ophoudt. Behalve dat we veel om wijsheid moeten bidden en pluralisme in de kerk voor lief moeten nemen voegt dit boek niets toe aan de *communis opinio* onder onderzoekers in de biotechnologie. Belangrijker is dat de kogel nu ook bij christenen door de kerk is. Ook evangelische christenen mogen zich nu enthousiast ('thrilled', p. 116) in de genetica storten. De Amerikaanse theoloog Ronald Cole-Turner wordt sympathiserend aangehaald wanneer deze schrijft dat 'the purpose of genetic engineering is to expand our ability to participate in God's work of redemption and creation and thereby glorify God' (p. 146). Het argument van sommigen dat dit 'playing God' betekent (p. 147) wijzen de schrijvers van de hand omdat dit een onhelder verwijt zou zijn. Echte discussies gaan zij uit de weg met een beroep op de afstand tussen bijbel en wetenschap en op de multi-interpretabiliteit van de schrift. Zo blijft per saldo een aangepaste ethiek over die weerloos is tegenover de gevaren die zij zelf signaleert, terwijl een evangelicale visie juist al het andere zou moeten bieden. In die zin is *Life in Our Hands* een verontrustend boek. Zonder dat we uitkomen bij louter negativisme over de moderne genetica zal een christelijke visie zich op een geloofwaardiger wijze met schrift en traditie moeten uitzetten dan in dit boek het geval is.

John Bryant en John Searle, *Life in Our Hands; A Christian Perspective on Genetics and Cloning*. Leicester: Inter Varsity Press, 2004.